

A NYELVI TANÁCSADÓ SZOLGÁLAT POSTALÁDÁJÁBÓL

(15. rész)

Dr. Ludányi Zsófia

HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközpont

Nyelvtechnológiai és Alkalmazott Nyelvészeti Intézet, Budapest

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem PK Jászberényi Campus

Alkalmazott Neveléstudományi Intézet

Nyelvi és Művészeti Nevelési Tanszék, Jászberény

Rovatunkban a HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközpont nyelvi közönségszolgálatához érkezett orvosi nyelvvel, illetőleg helyesírással kapcsolatos kérdéseket és a rájuk adott válaszukat adjuk közre. Számos alkalommal foglalkoztunk már a rovatban a külön-, egybe-, illetve kötőjeles írás kérdéseivel, de mivel ezek a területek nem csupán az orvosi szaknyelvben, hanem általánosságban is sokszor kerülnek elő a közönségszolgálathoz forduló kérdéseiben, időről időre visszatérünk rájuk.

A többszörös (kettőnél több szóból álló) összetételek írásmódjával az ún. szótagszámlálás szabálya (AkH. 139. pont), valamint a szabályzat 141. a), b) és c) pontja foglalkozik (az utóbbi hármat a korábbi helyesírási szabályzat mozgószabálynak nevezte.)

Kérdés: A levélíró az *ellenállóság* szóval alkotott összetételek írásmódjáról érdeklődött: *vírus-ellenállóság* vagy *vírusedellenállóság*, *betegség-ellenállóság* vagy

betegségellenállóság. Emellett még az *ellenálló + képesség* egybe- vagy különírásával kapcsolatban is kérte a közönségszolgálat állásfoglalását.

Válasz: Az *ellenállóság* szó maga is összetétel, mert a 139. szabálypont értelmében az *ellen-* két szótagú igekötőként külön összetételi tagnak számít. Ezért ha az *ellenállóság* szóhoz további elő- vagy utótagok kapcsolódnak, azok többszörös összetételek lesznek. Az ilyen alakulatokat hat szótagig egybeírjuk, efelett kötőjellel választjuk el a fő összetételi határon (AkH. 139.). Mindezek alapján tehát *vírus-ellenállóság* és *betegség-ellenállóság* a megfelelő írásmódok.

Az igekötők szótagszáma a 139. szabálypont mellett még egy másik szabály esetében is döntő fontosságú. Az *-ó/-ő* képzős melléknévi igenévi jelzős alakulatok írásmódját is befolyásolja az igekötő szótagszáma, bár ez csak kifejtetlenül, a példákból kiolvashatóan jelenik meg a helyesírási szabályzat 118. pontjának szövegében. A jelentés tekintetében összeforrt *-ó/-ő* képzős

igenévi alakulatokat akkor írjuk egybe, ha két egyszerű szóból állnak, például *desztillálótorony*, *oltóanyag*. Ha azonban az alakulat valamelyik vagy mindkét tagja összetett szó, külön kell írni. Például: növényvédő szer, összekötő híd. Az utóbbi példa a szabálypont példái között is szerepel, ami arra utal, hogy az össze- mint két szótagos igekötő külön összetételi tagnak számít, és az *ellen-* is ehhez hasonlóan két szótagból áll.

Itt jegyezzük meg, hogy a helyesírási szabályzatot magyarázó, azt kibővítő ún. *Osiris Helyesírás* ki is mondja, hogy: „A folyamatos melléknévi igenévi előtagú szerkezetek formái megítélésükor a két vagy több szótagos igekötők összetételi tagnak számítanak, tehát például az *ellenálló képesség*, összekötő híd 2 + 1 szerkezetű összetétel” (Laczkó–Mártonfi 2004: 114). Itt is előfordulnak azonban kivételek, így például a formailag szabályos *előadó művész* írásmód helyett az *előadóművész* a kodifikált, szótárban rögzített írásmód. Sőt nem csupán a két szótagos igekötőket tartalmazó alakulatok között akadnak kivételek: a 118. szabálypont szerint a *fényképező gép* írásmódja így, különírva lenne szabályos, de a kialakult írásszokás miatt ez is egybeírható: *fényképezőgép*.

Kérdés: A levélíró az orvosi üvegeket gyártó cég írásmódjával kapcsolatban kért tanácsot: hogyan kell ezt írni, ha a hosszabb körülírás helyett összetett szóval szeretné ezt kifejezni?

Válasz: Mivel ebben az esetben az *orvosi üveg* különírt minőségjelzős szerkezet egészéhez járul a *gyártó* utótag, a helyesírási szabályzat 141. b) pontja alapján az új alakulatban egybe kell írni az előrészt, az utótagot pedig kötőjellel hozzákapcsolni, tehát az *orvosiüveg-gyártó* írásmód a megfelelő. Ez a kötőjellel írt összetétel lesz a minőségjelzője a cég főnévnek, amelyet szóközzel elválasztva kapcsolunk hozzá a 118. szabálypont alapján: *orvosiüveg-gyártó cég*.

Kérdés: A levélíró kérdése a *hidrogén + kilégzési + teszt* szabályok szerinti írásmódja volt.

Válasz: Ennek a diagnosztikai módszernek az írásmódja valóban ingadozik a gyakorlatban, előfordul a teljes különírás (*hidrogén kilégzési teszt*), valamint a *H2 kilégzési teszt* írásmód is. (A 2 ilyenkor jellemzően nem

is kerül alsó indexbe.) Mivel az eljárás során valóban a páciens lélegzetének hidrogéntartalmát vizsgálják, a *hidrogén* és a *kilégzés* főnevek között birtokos jelzői alárendelői viszony van, amelyet egybeírással kell jelölölni: *hidrogénkilégzés*. Ez az összetétel is tartalmaz igekötőt (*ki-*), de mivel az csak egy szótagos, nem számít külön összetételi tagnak, kéttagú összetételként pedig szótagszámtól függetlenül egybeírását kell alkalmazni. Az *-i* képző kapcsolása sem változtat az egybeírásán. A *hidrogénkilégzési* melléknév a *teszt* főnév minőségjelzőjeként attól különírható: *hidrogénkilégzési teszt*. – Amennyiben a *hidrogén* szót képlettel írjuk le (*H2 ~ H₂*), a *kilégzés(i)* szó kötőjellel kapcsolódik a tartozékszámú betűjelhez: *H2-kilégzési teszt*, *H₂-kilégzési teszt*.

Kérdés: Hogyan kell írni a *baba + légzés + figyelő* szót?

Válasz: A kifejezés értelmezésétől függően kétféle írásmódot is elképzelhetők tartunk. Amennyiben a babák légzésének figyelésére szolgáló eszközként, vagyis a babalégzést figyelő eszközként értelmezzük, az AkH. korábban már idézett 139. szabálypontja alapján a *babalégzés-figyelő* a szabályok szerinti írásmód. Ha azonban inkább úgy értelmezzük, hogy a fő összetételi határ a *baba* szó után van, vagyis a babák légzésfigyelőjeként értelmezzük (hiszen önmagában is használatos a *légzésfigyelő* szó), úgy a *baba-légzésfigyelő* írásmód is megfelelő lehet. Ebben az esetben tehát mindenképpen kötőjeles lesz az írásmód, a kérdés a két fő összetételi tag határának helye, ami a közlői szándéktól függ.

* * *

A HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközpont továbbra is várja a megkereséseket a közönségszolgálat megújult e-mail-címén: tanacs@nytud.hun-ren.hu, illetve a honlapján található telefonos elérhetőségeken (W1). ■

IRODALOM

1. AkH.12 = Magyar Tudományos Akadémia 2015. A magyar helyesírás szabályai. Tizenkettedik kiadás. Akadémiai Kiadó. Budapest.
2. Laczkó Krisztina – Mártonfi Attila 2004. Helyesírás. Osiris Kiadó. Budapest.
3. W1 = Nyelvi-helyesírási tanácsadás. <https://nytud.hu/szolgaltatas/nyelvi-helyesirasi-tanacsadas> (2023. 10. 20.)